

VELEHRADSKÉ POUTI VE DRUHÉ POLOVINĚ 19. STOLETÍ – NÁBOŽENSKÁ NEBO POLITICKÁ MANIFESTACE?¹⁾

Jitka JONOVÁ

„Náboženství není jen základem života soukromého a veřejného, ale také základem občanské svornosti a bez něj se uvolňují společenské svazky.“²⁾

Velehrad patří mezi významná poutní místa v Čechách a na Moravě. Tradice spojuje toto místo s velkomoravským Velehradem, kde měli působit věrozvěstové sv. Cyril a Metoděj a který se měl posléze stát sídlem biskupa Metoděje. Založen byl jako cisterciácký klášter v r. 1205 (konsekrován 1228). Cisterciácký kostel byl zasvěcen Panně Marii. V roce 1784 došlo v rámci reforem Josefa II. ke zrušení kláštera, což vedlo k úpadku Velehradu. Postupně se však vytvořilo hnutí, které usilovalo o jeho obnovu, a v roce 1849 byla ustanovena Národní jednota sv. Cyrila a Metoděje. V roce 1856 zakoupil Velehrad arcibiskup olomoucký Friedrich Fürstenberg a úsilí o obnovu začalo nabírat velmi konkrétní rozměr.³⁾ A právě arcibiskup Fürstenberg podpořil cyrilometodějskou myšlenku ve smyslu náboženské obnovy a úcty zemských patronů.⁴⁾

Jako jakési dovršení tohoto úsilí o obnovu Velehradu jako poutního místa v 19. století by mohlo být označeno milénium příchodu sv. Cyrila a Metoděje na Velkou Moravu v roce 1863, při kterém se zde konala první slavná pouť.⁵⁾ Tehdy také došlo k přesunutí církevního svátku obou věrozvěstů

1) Studie vznikla v rámci projektu CMTF_2012_014 „Cyrilometodějské jubileum 2013.“

2) Z návrhu textu encykliky o nacionalismu pro papeže Lva XIII. Srov. Theodor KOHN, *Lebensdenkwürdigkeiten*, Graz 1921, s. 89.

3) Srov. Jan SOUKUP, *Kytice velehradská. Poutníkům Cyrillo-Methodějským na památku ročnice tisícileté*, Brno 1863, s. 13.

4) Srov. Kurt Augustinus HUBER, *Katholische Kirche und Kultur in Böhmen*, Münster 2005, s. 103.

5) Srov. Adam WANDRUSZKA – Peter URBANITSCH, *Die Habsburgermonarchie 1848–1918, Band IV*, Wien 1985, s. 135.

z 14. února⁶⁾ na 5. červenec.⁷⁾ Ačkoliv církev dávala těmto poutím primárně náboženský ráz, nikoho nepřekvapí, že se s cyrilometodějskými poutěmi pojí národnostní význam, ale také že jim byl přisuzován politický podtext. Vždyť poutě byly výbornou příležitostí k posílení národní identity a také k manifestaci politických požadavků. Poutě se těšily zájmu nejen poutníků, ale také byly přísně hlídány vídeňskou vládou a zpravován o nich byl i Svatý stolec.

Ve druhé polovině 19. století se nejslavnější pouti na Velehradě konaly v letech 1863, 1869 a 1885. V souvislosti s encyklikou Grande Munus Slované na poděkování papeži Lvovi XIII. vykonali v roce 1881 pout' do Říma.⁸⁾ Vídeň se obávala nebezpečí panslavismu, Řím podporoval cyrilometodějství jako církevní hnutí ekumenického charakteru (myšlenka navrácení východního křesťanství – pravoslaví – zpět do katolické církve, a to právě prostřednictvím náboženského sjednocení Slovanů v katolické církvi).

Při cyrilometodějských poutích se tak měli slavit zemští – národní patronové sv. Cyril a Metoděj (v tomto ohledu vyvstával národnostní ráz),⁹⁾ kteří přinesli evangelijní poselství Slovanům (christianizace), přišli sice ze Soluně (pravoslavný Východ), ale byli věrní Římu (motiv sjednocení všech Slovanů, tedy i východních, v katolické církvi). Případný panslavismus byl nepřijatelný pro Vídeň, ale také pro Řím („rozkolnické pravoslaví“). Přijatelný byl austroslavismus, který ale postupně ztrácel na významu, zvláště po Rakousko-Uherském vyrovnání, které určitým způsobem zpečetilo fakt, že české nároky na samosprávu nebyly brány v potaz.

6) 14. února se podle tradice připomíná úmrtí sv. Cyrila – Konstantina a 6. dubna pak úmrtí sv. Metoděje. Pravoslavní samozřejmě společnou oslavu Cyrila a Metoděje 5. července nikdy nepřijali.

7) Srov. Bohumil ZLÁMAL, *Bedřich kardinál Fürstenberg. Arcibiskup Olomoucký 1853–1892*, Olomouc 1949 /Strojopis/, s. 208–210.

8) Huber přidává i rok 1880, kdy byla encyklika Grande Munus publikována. Srov. K. A. HUBER, *Katholische Kirche*, s. 65.

9) Pro Země koruny české byl zemským patronem sv. Václav, sv. Cyril a Metoděj tak byli v tomto ohledu patrony jen pro Moravu. Ale jako národní byli vnímáni pro Slované, v tom ohledu je patrný onen národnostní podtext. V rámci jednání ohledně úprav svátků po vzniku samostatného Československa se biskup královéhradecký (pozdější arcibiskup pražský a kardinál) Kašpar vyjádřil: „(Vláda) raději by zavedla sv. Cyrilla a Metodeje, který u nás v Čechách nikdy se neslavil a slaviti nebude, poněvadž svátek ten se nevžil, jelikož po 5. červenci následuje 6. červenec Husův. Že oslavou Husa má býti odsunut kult sv. Jana Nep. jest zřejmo.“ Segreteria di Stato. Sezione per i rapporti con gli stati, Archivio Storico, Congregazione degli Affari Ecclesiastici Straordinari, Cecoslovacchia, 1925, Pos. 54 PO, fasc. 54A, f. 61–62r. 8. 11. 1924, Kašpar.

Symbolickým centrem myšlenky katolického slavismu¹⁰⁾ se stal Velehrad, někdejší domnělé sídlo Cyrila a Metoděje, ale také se tito postupně stále více stávali patrony národní emancipace. Jenže co bylo z pohledu národovců hájení a obnova práv, to zpravidla bylo z pohledu Vídně považováno za nechtěné nacionalistické tendence. S cyrilometodějskou myšlenkou se tak spojovalo hnutí katolické obnovy, opozice vůči liberalismu, který omezoval církev a její práva.¹¹⁾ Je tedy pochopitelné, že strach z případných politických dopadů cyrilometodějských oslav udržoval rakouskou státní správu v pohotovosti.

Oslavy milénia příchodu sv. Cyrila a Metoděje na Velehrad neměly mít primárně národnostní ráz, národnostní aspekt se měl projevit pouze v oslavě národních patronů. V pastýřských listech moravští biskupové vyzývali k účasti nejen Slované, ale také Němce, vždyt': „*kdo by sjednocené v Kristu pro řeč dělití chtěl, dopouští se hříchu a nemá ducha sv. apoštolů našich*“.¹²⁾ Vždyt' sami tito ordináři, jak arcibiskup Fürstenberg, tak biskup Schaafgottsche, byli rodem Němci, tedy neměli nejmenší zájem na vyvolání případných národnostních konfliktů.¹³⁾

Na druhou stranu svatí Cyril a Metoděj byli oslavováni jako ti, kteří hlásali křesťanství slovanským jazykem, a zdůrazňovalo se, že byli proto úspěšnější než němečtí misionáři. Tento aspekt nemohl nijak lákat k oslavě německé obyvatelstvo.¹⁴⁾

Obava z politického vyznění oslav však na sebe nenechala dlouho čekat. Brněnská Beseda chtěla slavnost doprovodit, jako národní oslavu, také pěveckými oslavami. Jako předběžné body svého programu na Velehradě uváděli: Mše sv., Koncert, Výlet na Buchlov a Besedu. Hejtman Winkler z Uherského Hradiště vyjádřil obavu: „*Protože se pouťníci účastní oslav velehradských za vedení kněží, je odůvodněna obava, že dojde k projevům národním a politickým. To je dotvrzeno i záměrem neoddělovat oslav národních od církevních. (...) ale z naznačených důvodů nemůže být*

10) K pojmu katolický slavismus srov. Luboslav HROMJÁK, *Lo slavismo cattolico di Leone XIII e gli Slovacchi (1878–1903)*, Praha 2010.

11) Srov. A. WANDRUSZKA – P. URBANITSCH, *Die Habsburgermonarchie*, s. 164n.

12) František CINEK, *Velehrad víry*, Olomouc 1936, s. 155.

13) Srov. *Tamtéž*, s. 154. Naopak bez jejich podpory by se tyto „slovanské pouťi“ nemohly konat. Srov. K. A. HUBER, *Katholische Kirche*, s. 97n.

14) Také poznámka, že němečtí misionáři spolu s hlášením evangelia šířili moc německé říše, zatímco soluňští bratři pouze usilovali o šíření křesťanství, vyznívá protiněmecky. Srov. J. SOUKUP, *Kytice velehradská*, s. 4–6.

*pro povolení! Je pro oddělenou národní slavnost, a to až v říjnu, protože pobožnosti potvrzují až do září a církevní oslavy by byly světskou slavností profanovány. Opatrnost žádá předem přesně stanovený program. Mimo to ať se připustí za řečníky jen lidé spolehliví, ručící za přesně dodržení program a za uvarování se demonstraci.*¹⁵⁾

Podobnou obavu, aby se církevní oslavy nezměnily v národní, vyjádřili i oba moravští biskupové. Doporučovali tedy odložit národní oslavy až na září, kdy se už zpravidla nekonaly církevní putě, a nehrozilo tak smíšení církevní oslavy a možné národní manifestace.¹⁶⁾

Což také místodržitelství nařídilo a oznámilo organizátorům: „Komité ku přípravěmu zařízení této slavnosti zvolené věc náležitě oznámilo úřadům vládním, obdrželo také ústní schválení od J. E. p. místodržitele s tím doložením, že se strany vlády ničeho k namítání není proti řečené slavnosti, předložilo také na požádání vládních orgánů napřed jen všeobecný, pak i zevrubný program celé slavnosti a dostalo konečně vynešením místodržitelství od 29. června 1863 č. 1906, pak připsím zdejší policie od 30. června 1863 č. 875 té odpovědi, že se tato slavnost leda teprv až 25. září t. r. odbývati může na Velehradě, poněvadž před tím dnem by se církevní pobožnosti tam putujících překážeti mohlo, jakž se prý se strany církevní obávají.“¹⁷⁾

Toto sdělení bylo přijato velmi neradostně: „Nám se zdá, že celá věc od jistých osob slavnému místodržitelství co velmi nebezpečná národní demonstrace a Bůh ví co ještě vyličena byla, (...) že jízlivým okem na všecko koukají, co jen zdaleka na náš život upomíná, jímž všecko je demonstrace, ale největší bohužel ta, že vůbec jsme a žijeme.“ (Moravská Orlice 5. 7. 1863)¹⁸⁾ Proto se organizátoři rozhodli konat národní slavnost v Brně 25. a 26. srpna,¹⁹⁾ nikoliv tedy na původně plánovaném Velehradě.

Oslavy také neměly vyznít jen jako „moravská slavnost“, vždyť sami čeští biskupové vyzvali své diecézány k účasti na slavnostech velehrad-

15) Bohumil ZLÁMAL, *Brněnské národní slavnosti cyrilometodějské r. 1863*, Apoštolát sv. Cyrila a Metoděje, 1934, s. 191.

16) Srov. *Tamtéž*.

17) F. CINEK, *Velehrad víry*, s. 185–186. B. ZLÁMAL, *Brněnské národní slavnosti*, s. 161.

18) B. ZLÁMAL, *Brněnské národní slavnosti*, s. 161.

19) Srov. F. CINEK, *Velehrad víry*, s. 192. Popis slavností: B. ZLÁMAL, *Brněnské národní slavnosti*, s. 160–161, 190–195, 233–238, 260–264, 304–306.

ských a tak se i dělo.²⁰⁾ Hojnou účastí se také mohli pochlubit „Slované z Uher“.²¹⁾

Celkově měly tyto oslavy proti panující náboženské lhostejnosti rozvíjet živý zápal pro křesťanskou víru. „*Ohlas toho slova vniknul i do chrámů českých a slovanských, a kmenové tito cítili se bratřími, nejenom svazkem krve a přirozeného jazyka, ale i posvátnou páskou jednoty víry a lásky vzájemné.*“²²⁾

Vlastní velehradské oslavy se tak skutečně děly v náboženském, přijatelně národním a plně apolitickém duchu.²³⁾

Na rok 1869 pak připadlo milénium smrti sv. Cyrila. Opět byla plánována slavná pout' na Velehradě. Po proběhlém Rakousko-Uherském vyrovnání však narostla citlivost Vídně na politickou a národnostní otázku v českých zemích. A představitelé katolické církve v Rakousku řešili změny v církevních zákonech.²⁴⁾ V tzv. Základním státním zákoně z 21. prosince 1867 byla zaručena plná svoboda víry a svědomí a škola přestala být konfesijní.²⁵⁾ 14. května 1869 byl vydán říšský školský zákon, tzv. Hasnerův, o vyučování v národních školách. Církvi byl odňat dozor nad školstvím a musela se podřídit civilním zákonům. Hasnerův zákon školství de facto sekularizoval.²⁶⁾ Tyto zásahy byly vnímány jako uzurpace práv církve s odvoláním na ustanovení konkordátu s Rakouskem z roku 1855.²⁷⁾ Konkordát však byl Rakouskem záhy jednostranně vypovězen.²⁸⁾

20) Srov. F. CINEK, *Velehrad víry*, s. 170. B. BOZET, *Milénium 1863 a čeští katolíci*, Apoštolát sv. Cyrilla a Methoda pod ochranou bl. Panny Marie 1933, s. 216–219, 254–260, 298–301, 342–343, 394–397, 435–439.

21) Do roku 1918 běžné označení Slováků v pramenech, které naznačuje jejich obtížné národnostní postavení v rámci Uher. Srov. Bohumil ZLÁMAL, *Slováci na Velehradě r. 1863*, Apoštolát sv. Cyrilla a Methoda pod ochranou bl. Panny Marie 1935, s. 53–57, 92–96.

22) *Na konci roku 1863*, in: Časopis katolického duchovenstva 8, 1863, s. 624; [online]. Dostupné z URL: <<http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.php?clanek=12715>>, [cit. 22.8. 2012].

23) Vlastní popis slavností srov. Jan VYCHODIL, *Vzpomínky na Cyrillo-Methodějský rok 1863. Obraz života náboženského a národního*, Velehrad 1913.

24) Srov. F. CINEK, *Velehrad víry*, s. 245.

25) Články 14, 17 a 18. Srov. František Xaver KRYŠTŮFEK, *Dějiny církve katolické ve státech Rakousko-Uherských s obzvláštním zřetelům k Zemím Koruny České*. Díl II., Praha 1899, s. 360–361.

26) Srov. *Tamtéž*, s. 397–417.

27) Srov. Jitka JONOVÁ, *Školské zákony v souvislosti s postupným rušením konkordátu z roku 1855*, E-pedagogium, 3, 2010, s. 19–25.

28) Záminkou bylo prohlášení neomylnosti papežského úřadu na Prvním vatikánském koncilu roku 1870.

A nebyly jen politické okolnosti, v roce 1869 se slavilo také pětisetleté výročí narození Jana Husa,²⁹⁾ cyrilometodějské oslavy tak byly přijímány jako vítaná možnost zastínit husovské výročí.³⁰⁾ Oslavy v roce 1869 kladly ve srovnání s předešlými větší důraz na národnostní otázku.³¹⁾ Sám arcibiskup Fürstenberg již patronát, na rozdíl od roku 1863, nepřevzal (ani v roce 1885).³²⁾

Výbor Matice Velehradské požádal arcibiskupa Fürstenberga o rozhodnutí ve věci oslav. Ten je stanovil na 5.–12. červenec 1869 a vyzval k jubilejní pouti všechna (česká i německá) děkanství.³³⁾ Na Velehrad připutoval i pražský arcibiskup kardinál Schwarzenberg.³⁴⁾

Stejně jako při oslavách v roce 1863 stál prostřednictvím svých úředníků velmi pečlivě sledoval, zda nehrozí vypjatá národní nebo politická agitace. A samozřejmě se objevily obavy, že připravovaná slavnost nebude pouze církevní povahy, ale také nacionálně klerikální agitací. „*Církevní moment bude toliko vývěsním štítem, pod nímž bude rozprádat své síť politická agitace.*“³⁵⁾ Proto hejtman nechal velmi bedlivě sledovat dění na Velehradě. Díky tomu se nám dochoval bohatý a relativně detailní popis průběhu velehradských slavností.

A okresní hejtman byl „úspěšný“, kněží se ve svých kázáních dotkli soudobé situace, včetně té politické: např. Antonín Cigánek, kaplan z Pavlovic u Přerova, se ve svém kázání dotknul zákona o odluce školy od církve, tato problematika se pak objevila i u dalších kazatelů.³⁶⁾

Hejtman sice ve svém hodnocení zmiňuje, že se dosud slavnost koná zdánlivě v duchu církevním, ale neodpustil si poznámku, že v ní také spatřuje nacionálně klerikální politické cíle. V srpnu 1869 se měl dokonce konat tábor lidu (tedy spíše politická než náboženská akce) u Velehradu, který ale byl pro nepřítel úřadů raději odvolán.³⁷⁾

29) Přesný rok narození Jana Husa však není znám.

30) Srov. A. WANDRUSZKA – P. URBANITSCH, *Die Habsburgermonarchie.*, s. 164n.

31) Srov. K. A. HUBER, *Katholische Kirche*, s. 105.

32) Srov. *Tamtéž*, s. 255.

33) Srov. F. CINEK, *Velehrad víry*, s. 245.

34) Fürstenberg pak „na oplátku“ připutoval v roce 1873 (jubileum založení biskupství pražského) do Prahy. Srov. K. A. HUBER, *Katholische Kirche*, s. 65.

35) Relace okresního hejtmana z Uherského Hradiště moravskému místodržiteli Adolfu Pochemu. Bohumil ZLÁMAL, *K velehradské vlastizradě. Úřední zprávy o jubilejních cyrilometodějských oslavách na Velehradě roku 1869*, Apoštolát sv. Cyrila a Metoděje pod ochranou bl. Panny Marie 1936, s. 318n.

36) Srov. *Tamtéž*, s. 375–376, 400.

37) Srov. *Tamtéž*, s. 378.

Zmíněná „pobuřující“ kázání nezůstala bez následků. Za obsah svých kázání byli hejtmanem k obžalobě navrženi kněží: Cigánek, Kašpárek, Berger a Ambros. U Kašpárka a Ambrose nebylo ani zahájeno vyšetřování pro nedostatek důkazů. Proti Cigánkovi a Bergrovi však zahájeno bylo. Avšak vyšetřování Cigánka bylo záhy pro nedostatek důkazů zastaveno, a k soudu tak došel jen případ Bergra (viněn z rušení veřejného klidu a přečinu pobuřování), který však byl v závěrečném přelíčení osvobozen.³⁸⁾ Žádný kazatel tak nakonec nebyl potrestán za obsah svých kázání, která nebyla politická, ale náboženská.

A tak se nabízí otázka, zda politické cíle nebyly kazatelům (a slavnostem celkově) spíše vnučovány. Liberální zákony byly rakouskou hierarchií (českou i německou) vnímány obecně proticírkevně, kněží tak vlastně tlumočili názor pastýřů. A v národnostní protislovanské agitaci byly naopak velmi aktivní (v souvislosti s velehradskými událostmi) vídeňské noviny, které však nijak postihovány nebyly.³⁹⁾

Neue Freie Presse hned na první stránce píše o „českém hnutí“, které je motivováno falešnými historickými mýty a podporováno klérem.⁴⁰⁾ Vídeňský Vaterland popisuje velehradské slavnosti jako nešťastné, přšlo, i sám arcibiskup Fürstenberg se musel omluvit pro nevolnost, a slavnost tak zahajoval brněnský biskup Schaffgotsche.⁴¹⁾ Ale byl očekáván i vídeňský arcibiskup kardinál Rauscher.⁴²⁾ Nacionalisticky byly samozřejmě vnímány husovské oslavy.⁴³⁾

Následující desetiletí nebylo na Velehradě spojeno s žádnou velkou poutí. Avšak už roku 1880 vydal Lev XIII. encykliku Grande Munus. Lev XIII. bývá právě ve spojitosti s touto encyklikou nazýván papežem Slovanů. K jejímu vydání došlo u příležitosti milénia schválení slovanské bohoslužby papežským listem *Industriae Tuae*. V encyklice byl podporován katolický slavismus jako hráz proti nebezpečnému (schizmatickému) slavismu ortodoxnímu.⁴⁴⁾ Podpořena byla idea (náboženského) sjednocení Slovanů v katolické církvi. Tyto unijní plány měly mezi Slovany v Habsburské monarchii velký ohlas (zvláště mezi uniáty z Ukrajiny, Slovinci

38) Srov. *Tamtéž*, s. 402–403.

39) Srov. F. CINEK, *Velehrad víry*, s. 256–259.

40) Srov. Neue Freie Presse, 7. 7. 1869.

41) Srov. Vaterland, 7. 7. 1869.

42) Srov. Die Presse, 8. 7. 1869.

43) Srov. Die Presse, 7. 7. 1869.

44) LEV XIII., *Grande munus*, Řím 1880 (Currenda consistorialis IX., 1881). L. HROMJÁK, *Lo slavismo cattolico*, s. 77–91.

a Chorvaty).⁴⁵⁾ Mezi slovanskými katolíky byla encyklika přijata s velkým nadšením. V roce 1881 pak byla uspořádána děkonná pouť Slovanů do Říma pod vedením kanovníka Štulce z Prahy a biskupa Strossmayera. Právě djákovský biskup si přál, aby byla slovanská liturgie dovolena všem Slovanům.⁴⁶⁾

V roce 1880 byla také přijata Stremayrova jazyková nařízení, která byla německy mluvícím obyvatelstvem vnímána velmi negativně, spory mezi Čechy a Němci se ještě více přiostrily.

Snad i proto bylo ze strany církevních představitelů neustále zdůrazňováno, že tato pouť má být vyjádřením synovské oddanosti a vděčnosti Lvu XIII. za encykliku Grande Munus.⁴⁷⁾ Biskupové vyzývali k hojně účasti, což se setkávalo s kladným ohlasem.⁴⁸⁾ Ačkoliv se přípravy děly výhradně v náboženském duchu, vídeňský nuncius informoval státní sekretariát o zprávách o údajném katolickém panslavistickém hnutí, o čemž psaly vídeňské noviny.⁴⁹⁾

Naproti tomu dle nuncia Pokrok odmítá, že by tato pouť měla politický dopad, a tvrdí, že zůstane pouze omezena jako církevní podnik.⁵⁰⁾ Vídeňský tisk stále připomínal politické požadavky Slovanů v Rakousku

45) Srov. A. WANDRUSZKA – P. URBANITSCH, *Die Habsburgermonarchie*, s. 67. Sama myšlenka unionismu po oslavách nezapadla, naopak, biskupové podporovali studium slavistiky (jazyk, liturgie atd.) a v letech 1907–1936 se také na Velehradě konaly unionistické kongresy, na nichž teologové rokovali o možnosti unie mezi katolictvím a pravoslavím. Srov. F. CINEK, *Velehrad víry*, s. 440–730. K. A. HUBER, *Katholische Kirche*, s. 108n.

46) Zavádění lidového jazyka do liturgie (byť staroslověnština byla v minulosti liturgickým jazykem) Svatý stolec nakloněn nebyl, obával se oprávněně, že by to mohlo způsobit národnostní třenic. Došlo k potvrzení staroslověnštiny jako povoleného liturgického jazyka, ale ta mohla být užívána tam, kde to bylo zvykem, tj. nezaváděla se nově. Povolena byla pro jihoslovanské národy. Římem bylo zdůrazněno, že ji povoluje výhradně z historických, nikoliv z politických důvodů. Představa, že staroslověnská liturgie bude cestou ke sjednocení s pravoslavím, se ukázala jako naivní. Srov. Andreas GOTTSMANN, *La questione nazionale e la Chiesa Cattolica in Austria-Ungheria (1878–1887)*, in: Ion Cârta (ed.): *I Romeni e la Santa Sede*, Bucarest 2004, s. 149–154. Týž, *Rom un die nationalen Katholizismen in der Donaumonarchie*, Wien 2010, s. 34–46.

47) Srov. Archivio Segreto Vaticano, Città del Vaticano (dále citováno Arch. Nunz. ASV), Archivio della Nunziatura di Vienna (dále citováno Arch. Nunz. Vienna), b. 578, f. 156–159r, 165, 166r.

48) Srov. ASV, Arch. Nunz. Vienna, b. 578, f. 167–170r. ASV, Segreteria di Stato (dále citováno Seg. di Stato), anno 1881, rubr. 247, fasc. 3, f. 46–47v.

49) Srov. ASV, Arch. Nunz. Vienna, b. 578, f. 171–174. (11. 6. 1881). Jednalo se o Wiener Allgemeine Zeitung.

50) Srov. ASV, Arch. Nunz. Vienna, b. 578, f. 184–188. (20. 6. 1881).

a tyto politické aspirace spatřoval i v pouti Slovanů do Říma, nabádal tedy k bdělosti, aby monarchie nebyla poškozena.⁵¹⁾ Poutníci z Čech a Moravy vyrazili na konci června přes Vídeň, Lublaň a Terst do Říma, kde se pak právě 5. července konala audience u papeže Lva XIII.⁵²⁾

Nuncius Serafino Vanutelli referoval, že se objevují kritické hlasy vůči slavismu, někteří dokonce Slovanů označují za degradovaný národ, který je pro Němce spíše nebezpečný.⁵³⁾ V průběhu poutě pak pečlivě sledoval reakce (zvláště v tisku), stále se objevovaly obavy před nebezpečím ortodoxního panslavismu.⁵⁴⁾

Po návratu poutníků pak opět referoval nuncius o ohlasu pouti. Dle Neue Freie Presse vyvolala pout' Slovanů do Říma velkou nespokojenost v Petrohradě, kde to bylo považováno za politickou agitaci „římsko-rakouskou“, nebezpečnou pro Rusko. Nuncius to hodnotí: „*Je bez pochyby, že autoři této zprávy nebrali v úvahu jak postoj vídeňské vlády, tak Svatého stolce, který to považuje za projev přirozeného náboženského směřování Slovanů k středu pravé víry.*“⁵⁵⁾ Vídeň již od počátku vnímala tuto pout' jako politické nebezpečí pro Rakousko-Uhersko, i přes opakované ujišťování ze strany církve, že jde o náboženskou akci.⁵⁶⁾

Svatý stolec si skutečně naprosto nepřál, aby měla pout' Slovanů do Říma nějaké politické aspirace, cílem bylo posílit vazbu Slovanů na Řím, stejně jako do Říma putovali sv. Cyril a Metoděj. Čímž se také poukázalo na mylnost panslavistického směřování k Rusku, které bylo katolickým Slovanům vzdálené i nábožensky.

Ze strany Rakouska-Uherska bylo také nepříznivě přijímáno Strossmayerovo úsilí o dovození slavit slovanskou liturgii. Vídeň opět ve slavení liturgie ve staroslověštině spatřovala možné politické aspirace Slovanů, které se pouze schovávají pod náboženské zájmy, a byla proti tomuto dovození.⁵⁷⁾

51) Srov. ASV, Arch. Nunz. Vienna, b. 578, f. 212–215r.

52) Srov. ASV, Seg. di Stato, anno 1881, rubr. 247, fasc. 3, f. 48–50r (9. 6. 1881). F. CINEK, *Velehrad víry*, s. 319–322.

53) Srov. ASV, Seg. di Stato, anno 1881, rubr. 247, fasc. 2, f. 153–155r (4. 7. 1881).

54) Srov. ASV, Seg. di Stato, anno 1881, rubr. 247, fasc. 3, f. 65–68 (28. 6. 1881).

55) ASV, Seg. di Stato, anno 1881, rubr. 247, fasc. 3, f. 71bis–72r (12. 7. 1881).

56) Srov. Haus-, Hof- und Staatsarchiv Wien (dále citován HHStA), Politisches Archiv (dále citováno PA) XI, Kart. 259, Liasse V/1b, f. 10–11r (29. 5. 1881), f. 56rv (4. 7. 1881), f. 74–84r (8. 7. 1881).

57) Srov. HHStA, PA XI, Kart. 259. Když Němci o dvacet let později (v letech 1901–1903) usilovali o založení samostatné německé diecéze

Postupně započaly přípravy na další milénium, a to rok 1885, tisíc let od smrti sv. Metoděje. Slovanští katolíci se však nechystali sami. Na tento rok se chystalo i pravoslavné Rusko. A objevila se myšlenka všeslovanského sjezdu na Velehradě. Ale varianta politicko-národních oslav byla nepřijatelná, obava před panslavismem by vedla k zákazu takových oslav, to bylo organizátorům jasné, chtěli proto alespoň navenek zachovat čistě náboženský ráz oslav.⁵⁸⁾

Samozřejmě obavy před nebezpečím panslavismu či politického vyznění oslav vedly vídeňskou vládu k bdělosti. A z určitého pohledu oprávněné. Mladočeské liberální kruhy se v rámci své antikatolické agítace rozhodly spojit se s Ruskem a důrazně demonstrovat za slovanskou vzájemnost, protože velehradské oslavy měly vyznít výhradně katolicky, což odmítají. Zájem udělat z velehradských slavností politickou záležitost „*slovansko národní jednoty a vzájemnosti*“ přičítá Zlámal českým liberálním kruhům.⁵⁹⁾

Kardinál Fürstenberg zdůrazňoval, že se velehradské slavnosti budou konat v čistě církevním duchu, čímž Vídeň uklidnil. Ve svém pastýřském listu k jubileu výslovně odmítl jeho zpolitizování: „*hroznou onu soustavu, kterouž se zneužívá náboženství k účelům politickým.*“⁶⁰⁾ Avšak myšlenka sjednocení katolického Slovanstva byla označována jako demonstrace proti pravoslavnému Rusku, čímž údajně dochází k zneužívání Rakouska.⁶¹⁾

v Čechách, nebylo to nijak striktně Vídní odmítnuto jako národnostně nespravedlivé. Proti zřízení protestovali nejen laici, ale i kněžstvo a česká hierarchie, diecéze na národnostním principu nakonec zřízena nebyla. Srov. Jitka JONOVÁ, *Pokus o zřízení samostatné německé diecéze se sídlem v Chebu z pohledu zpráv vídeňské nunciatury*, in: Zdeněk R. Nešpor – Kristina Kaiserová (Eds.), *Variety české religiozity v „dlouhém“ 19. století (1780–1918)*, Ústí nad Labem 2010, s. 76–85.

58) Srov. Bohumil ZLÁMAL, *Jubilejní rok 1885 ve světle rakouského zpravodajství*, Apoštolát sv. Cyrila a Metoděje 1935, s. 331–332. F. CINEK, *Velehrad víry*, s. 339–340.

59) Podobně na politickém a národním vyznění mělo mít větší zájem ruské pravoslaví. Mladočeši snad měli mít v plánu přijet na Velehrad se sokolskými jednotami, když ale bylo evidentní, že se oslavy budou držet v katolickém a náboženském duchu, měli raději vyzvat k účasti při odhalení pomníku „husitského krále“ Jiřího z Poděbrad v Kunštátu na Moravě. B. ZLÁMAL, *Jubilejní rok 1885*, s. 380n.

60) Pastýřský list z 25. 12. 1884 (Currenda Consistorialis, dezember 1884). I rakouský velvyslanec u Svatého stolce Paar referoval o tomto úsilí o zachování církevního charakteru slavností. Srov. HHStA, PA XI, Kart. 259, Liasse V/4, f. 81–84 (16. 1. 1885).

61) Srov. F. CINEK, *Velehrad víry*, s. 343.

Státní úřady byly uklidněny, když jim byl dodán program slavností, zároveň však přijaly rozhodnutí, že jakékoliv politické demonstrace musí být z jubilejních oslav vyloučeny. Sami ordináři spolupracovali s úřady, aby se zamezilo případným politickým výtržnostem.⁶²⁾

Samozřejmě opět v brožurkách pro poutníky nacházíme narážky na „hodné Slované“ misionáře a „zlé Němce“ (např. biskupa Wichinga), kteří je vyhnali. Tento národnostní osten se pravidelně opakoval.⁶³⁾

První oktáv, od 14. února 1885, proběhl dle zpráv okresního hejtmána klidně, a tak je překvapující, že bylo rozhodnuto poslat na Velehrad příště detektivy, kteří by ovládali ruštinu, polštinu, rusínštinu a srbštinu, snad tato horlivost byla zapříčiněna zprávami v tisku. Oktávu od 6. dubna 1885 věnovaly tedy úřady větší pozornost. Hejtmán zakázal nejprve i procesí čtenářského spolku z Buchlovic, ale po odvolání k místodržiteli byl poutní průvod dovolen (dovoleny směly být průvody s knězem, jiné ne, aby byl zachován církevní duch slavností).⁶⁴⁾ Kontrolováno bylo i prodávané zboží, o čemž svědčí zákaz prodeje neschválených pamětních mincí. Aby se zabránilo výtržnostem, měli hostinští dokonce zákaz čepovat kořalku. Celkově opět proběhl dubnový oktáv v naprostém pořádku.⁶⁵⁾

Až úsměvně pak působí zákaz poutí na Velehrad z důvodu údajné epidemie neštovic z června 1885, který omezil jak poutě z Čech, tak ze Slezska.⁶⁶⁾ Červencový a srpnový oktáv proběhly také bez jakýchkoliv problémů. Slavnosti si uchovaly čistě církevní ráz.⁶⁷⁾

Velmi intenzivní pozornost věnovala těmto poutím také vídeňská nunciatura, snad také proto, že se objevovaly náznaky, že i ortodoxní církve měla úmysly slavit na Velehradě. Nuncius Serafino Vanutelli na konci roku 1884 referoval o situaci v Habsburské monarchii a o postavení Slovanů, zvláště těch v Uhrách. Zmiňuje obavy vídeňské vlády z nacionálního vyznění oslav.⁶⁸⁾ Připojuje také překlady vybraných novinových článků, např. *Neue Freie Presse* (30. 11. 1884) píše o objevujícím se čechoslovakismu, že čeští politici (Hruban) podporují Slováky, slovenskou katolickou stranu.⁶⁹⁾ Ale

62) Srov. B. ZLÁMAL, *Jubilejní rok 1885*, s. 51–55.

63) Srov. Emanuel VRANÝ, *Upomínka na posvátný Velehrad*, Praha 1885, s. 10–14.

64) Srov. B. ZLÁMAL, *Jubilejní rok 1885*, s. 92–96.

65) Srov. *Tamtéž*, s. 122–128.

66) Srov. *Tamtéž*, s. 176–179.

67) Srov. *Tamtéž*, s. 204–209.

68) Srov. ASV, Seg. di Stato, anno 1885, rubr. 247, fasc. 3, f. 68–71v (1. 12. 1884).

69) Srov. ASV, Seg. di Stato, anno 1885, rubr. 247, fasc. 3, f. 78–85v.

také připomenul, že nelze zavírat oči před těmito indiciemi, které poukazují na postoj Rakouska ke slovanskému hnutí.⁷⁰⁾

Následně nuncius jak informoval o pastýřských listech obou biskupů a zprávě od Wiener Allgemeine Zeitung ohledně oslav milénia v ruské ortodoxní církvi, tak na závěr zmínil, že při jednání s ministry a jinými osobami zdůrazňuje, že si Svátý stolec přeje, aby měly oslavy co nejméně politický charakter a zůstaly výhradně náboženskou událostí zbožnosti a víry.⁷¹⁾ Státní sekretář kardinál Jacobini děkuje za zasláné informace a zdůrazňuje, aby oslava zůstala výhradně náboženskou („*carattere che strettamente religioso*“).⁷²⁾

Některé novinové zprávy byly dosti fantaskní, nuncius o nich také referoval do Říma. Dle Neue Freie Presse se měl dotázat papeže, jménem rakouských biskupů, zda by papež neměl napsat encykliku určenou pro ortodoxní, aby se stejně jako sv. Cyril a Metoděj sjednotili v Římě ve víře. Komise pod předsednictvím kardinála státního sekretáře pak prohlásila, že je třeba se vyhnout všem politickým konotacím. Závěry komise byly předány papeži. Nuncius to více než jako útok vnímal jako pokus novin získávat fantastické zprávy.⁷³⁾ Reference v tisku nuncius zasilal i nadále. V dopise k jednomu článku vyjádřil své obavy před nadcházejícími oslavami, v článku cítil ducha německého centralismu a sektářského židovství, nepřátel to katolické církve. Tyto antipatie se nemohou líbit ani vládě.⁷⁴⁾

Ministr zahraničí Kálnoky to sice neřekl výslovně, ale naznačil, že by bylo dobré zakázat pouť na Velehrad nejen Rusům, ale také Slovanům z Uher a také snad i Chorvatům v čele s mons. Strossmayerem.⁷⁵⁾ Důvod byl jasný: setkání slovanské rodiny by mohlo vést k upevnění jejich vzájemnosti a to by mohlo být na úkor Rakousko-Uherského dualismu, který legitimizuje vliv Němců v Rakousku a Maďarů v Uhrách. Když se pak večer

70) Srov. ASV, Seg. di Stato, anno 1885, rubr. 247, fasc. 3, f. 128–129r (4. 12. 1884).

71) Srov. ASV, Seg. di Stato, anno 1885, rubr. 247, fasc. 3, f. 54rv, 67r (1. 1. 1885).

72) Srov. ASV, Seg. di Stato, anno 1885, rubr. 247, fasc. 3, f. 55rv (5. 1. 1885).

73) Telegram Neue Freie Presse, 5. 1. 1885. ASV, Seg. di Stato, anno 1885, rubr. 247, fasc. 3, f. 126rv (6. 1. 1885).

74) Srov. ASV, Seg. di Stato, anno 1885, rubr. 247, fasc. 3, f. 136v (18. 1. 1885).

75) Strossmayer pro Rakousko-Uhersko představoval postupně více politickou než církevní osobu, podle vlády se stával vůdcem nacionálních zájmů Slovanů. Srov. HHStA, PA XI, Kart. 259, Liasse V/4, f. 89–91 (30. 1. 1885). HHStA, Rom – Vatican III, Fasz. 41, nefoliováno, (16. 1. 1885).

ještě s ministrem setkal, došlo opět na nadcházející slavnost na Velehradě s tím, že pokud zůstane u slavnosti výhradně náboženské a katolické, tak vláda nemá nic proti. I z dalších rozhovorů vyvodil nuncius závěr, že vláda nemá nic proti, pokud bude zachován náboženský charakter slavnosti.⁷⁶⁾ Kálnoky se také obával, že slavení slavnostní pontifikální mše v slovaštině v sobě zahrnuje politicko-nacionální manifestaci, a nabádal tedy k opatrnosti (o tuto možnost žádal biskup Juraj Posilović).⁷⁷⁾

V březnu do Říma nuncius zaslal německý a italský překlad pastýřského listu českého episkopátu. Biskupové zdůrazňují spojení s Římem. Také podle biskupů má každý katolík, ať Němec, nebo Slovan, právo ctít své patrony a obě národnosti jsou vyzvány, aby se účastnily této oslavy a pohřbily své rozepře.⁷⁸⁾

Jubileum sv. Metoděje bylo v německém tisku reflektováno převážně negativně. Die Presse považoval nuncius za poplatné vládě, čemuž odpovídá i duch článků. Na titulní straně čísla z 10. března 1885 je v bezejmenném článku upozorněno, že by se toto jubileum mohlo stát provokací nacionalismu a panslavismu a je třeba, aby se církevní autority zasadily o to, aby měla tato slavnost výhradně náboženský charakter.⁷⁹⁾ Článek v periodiku Fremden-Blatt označil nuncius jako nechutný, který záměrně umenšuje a zkresluje význam této slavnosti, kterou vnímá převážně jako celoslovanský sjezd.⁸⁰⁾

Poklidný průběh dubnových oslav představil nuncius na článku z Tagblattu, který dle něj (ač jej považoval za kritický jak ke Slovanům, tak katolické církvi) popisoval události podle pravdy a snad ani ne přehnaně.⁸¹⁾

Pozornosti nuncia neušel ani problém „domnělé velehradské epidemie“⁸²⁾ která zapříčinila omezení poutí, a články v novinách poukazující

76) Srov. ASV, Seg. di Stato, anno 1885, rubr. 247, fasc. 3, f. 170–171 (15. 1. 1885).

77) Srov. ASV, Arch. Nunz. Vienna, b. 578, f. 383 (12. 5. 1885).

78) Srov. ASV, Seg. di Stato, anno 1885, rubr. 247, fasc. 3, f. 153–154 (list nuncia z 5. 3. 1885), 156–166 (pastýřský list).

79) Srov. ASV, Seg. di Stato, anno 1885, rubr. 247, fasc. 3, f. 180rv (11. 3. 1885), 181–184 (Die Presse 10. 3. 1885).

80) Srov. ASV, Seg. di Stato, anno 1885, rubr. 247, fasc. 3, f. 172r (15. 3. 1885), f. 173–178v (italský překlad článku ve Fremdenblatt).

81) Srov. ASV, Seg. di Stato, anno 1885, rubr. 247, fasc. 3, f. 220–221r (8. 4. 1885).

82) Srov. ASV, Seg. di Stato, anno 1885, rubr. 247, fasc. 3, f. 251rv (29. 6. 1885). České noviny si pak tropily žerty, že tak velice Němci a jejich tisk pečují o zdraví českého lidu, že dokonce objevil epidemii, aby mohl zakázat poutí na Velehrad. Zmiňuje také pastýřský list rakouských biskupů, který vyzývá k národnostní snášenlivosti. Srov. Našinec, 28. 6. 1885.

na skutečnost, že je to politicky motivované nepřátelství vlády.⁸³⁾ Tato událost sice měla vliv na účast poutníků, ale spíše to byla ostuda pro Vídeň. Informace o nakažlivých nemocech v okolí Velehradu se objevovaly v novinách od poloviny června 1885. To, že se začaly objevovat právě před hlavními oslavami (5. červenec), bylo až příliš křiklavé. Ano, skutečně se vyskytly v okolí Velehradu plané neštovice u dětí a podobné nemoci, ale v novinách se objevovaly zprávy o tyfu, spále, kurdějích apod. Z toho důvodu byly postupně zakázány/odvolány některé výpravy poutníků. Až 3. července zasedla mimořádná schůze moravské zdravotní rady, která vydala prohlášení, že není třeba zakazovat poutě na Velehrad ze zdravotních – epidemických důvodů. Ale dopad zůstal zvláště na poutníky ze zahraničí. Zahraniční výpravy (Strossmayer) tak přijely zpravidla v srpnu.⁸⁴⁾ Oslavy byly opět oficiálně vedeny v apolitickém duchu.

Nelze však zastřít fakt, že cyrilometodějský kult povzbuzoval v lidech národní citění. Kněží, národní buditelé, se tak snažili nejen o náboženskou obrodu, ale také obnovit v lidech národní citění, ne snad aby vyprovokovali nějaké národní rozepře,⁸⁵⁾ ale aby podpořili českou kulturu. Zatímco v Čechách byl tradiční a silnější kult sv. Václava jako zemského patrona, slovanští misionáři sv. Cyril a Metoděj byli od jubilea 1863 vnímáni nejen jako zemští či národní patroni, ale jako patroni všech Slovanů.⁸⁶⁾

83) Srov. ASV, Seg. di Stato, anno 1885, rubr. 247, fasc. 3, f. 256–257r (7. 7. 1885).

84) Srov. F. CINEK, *Velehrad víry*, s. 383–407.

85) Vždyť sami kněží měli být národnostně nezaujatí, jak v listě o nacionalismu napsal Lev XIII. (List byl vydán v roce 1901 na popud olomouckého arcibiskupa Theodora Kohna). Papež v něm zmiňuje spory o jazyk (národnostní) a své rozhodnutí, že do nich nechce zasahovat. Ale upozorňuje, že je třeba brát ohled na skutečnost, zda obrana rodného jazyka nepoškozuje společnost, obecný zájem. Zvláště náboženství, dobro duševní a zdroj všeho dobra, nesmí být těmito třenicemi poškozeno. Biskupové tedy mají dbát o všechny věřící, kteří jsou svěřeni jejich pastýřskému vedení, bez ohledu na jejich jazyk, aby si zachovali duchovní přátelství, které pramení ze stejné víry a svátostí. Mají usilovat o to, aby věřící nebyli rozděleni a zachovávali jednotu. Klerikové sami mají být příkladem. Nejenže zapojování se do národnostních sporů neodpovídá jejich povolání, ale vzhledem k tomu, že často působí v národnostně smíšených farnostech, stávali by se nepřijatelnými pro jednu nebo druhou stranu, což by jim bylo na překážku v pastoračním působení. Případné zárodky takové nesvornosti mezi kleriky mají být vymýceny již během studia v kněžských seminářích, aby při svém pastoračním působení byli příkladem vzájemné jednoty. Srov. Jitka JONOVA, *Arcibiskup Theodor Kohn a jeho postoj k národnostní otázce*, in: Pavel Marek a kol., Jan Šrámek a jeho doba, Brno 2011, s. 151–161.

86) Srov. A. WANDRUSZKA – P. URBANITSCH, *Die Habsburgermonarchie*, s. 233n.

Propojení cyrilometodějské myšlenky s podporou slovanských národů nebylo nijak násilné. Naopak, vždyť už Cyril s Metodějem přinesli s sebou písmo vhodné pro slovanský jazyk a samostatná církevní organizace měla vést i k politické nezávislosti na německé říši. A to velmi dobře odpovídalo situaci slovanských národů v podunajské monarchii: toužily po kulturní i politické samostatnosti. Ohledně poutí na Velehrad a slovanské liturgie v roce 1849 odpověděl brněnský biskup Schaffgotsche, že proti poutím na Velehrad nic nemá, ale jejich iniciátoři mají za cíl více slovanství než zbožnost.⁸⁷⁾

Ignác Wurm však v roce 1852 podotýká, že společenství lidí se stejnými znaky (národ) je stvořením Božím a církev by se proto měla více zaměřit na lidi než na stát.⁸⁸⁾ Ovlivnil jej snad také biskup Josef J. Strossmayer, objevuje se myšlenka „*Velkého společenství katolických Slovanů*“ (jehož symbolem byl právě Velehrad), nové Velkomoravské říše se slovanskou liturgií.⁸⁹⁾ A to jsou přesně ony dva aspekty – národnostní a politický rozměr velehradských slavností. Na jedné straně je církev, která prosazuje oslavy věrozvěstů jako čistě náboženskou akci, ale už to, že jde o patrony Slovanů, a proto to bude setkání Slovanstva, budilo obavy. A byly částečně oprávněné, Slované se tak posílili ve své identitě a nepřestali usilovat o zlepšení svého politického postavení. Naopak stát neměl velký zájem o zbytečné zakazování poutí jako náboženských akcí (vypadalo by to jako proticírkevní přístup). K tomu také české katolické kruhy vnímaly německou liberální politiku jako namířenou také proti katolickému Slovanstvu, a proto se cítily být garanty rakouského katolicismu.⁹⁰⁾ Katolická církev byla v monarchii považována za sjednocující prvek,⁹¹⁾ když však liberální kruhy vedly proticírkevní politiku, ztrácel tento aspekt na síle. A proto při poutích stát negativně vnímal nejen národnostní povzbuzení, ale také vyjádření nesouhlasu s „proticírkevní“ politikou státu.

Národnostní a církevně-politický aspekt cyrilometodějského hnutí se stal významným.⁹²⁾ Velehradské pouti však nelze označit jen jako

87) Srov. K. A. HUBER, *Katholische Kirche*, s. 99–100.

88) Srov. *Tamtéž*, s. 101.

89) Srov. *Tamtéž*, s. 102.

90) Srov. A. WANDRUSZKA – P. URBANITSCH, *Die Habsburgermonarchie*, s. 233n. A úsilí o sjednocení všech Slovanů v katolické církvi bylo jakýmsi vznešeným posláním Slovanů žijících v habsburské monarchii. Srov. K. A. HUBER, *Katholische Kirche*, s. 101, s. 255, 306n.

91) Srov. A. WANDRUSZKA – P. URBANITSCH, *Die Habsburgermonarchie*, s. 246.

92) Srov. K. A. HUBER, *Katholische Kirche*, s. 118.

nacionalistické a politické, ale spíše jako náboženský projev, ke kterému se připojil národnostní a politický aspekt. Nejednalo se však o zneužití cyrilometodějské myšlenky, ale o její vývoj.

Sami poutníci skutečně neměli většího zájmu o nějakou agitaci, toužili přijít na Velehrad (do Říma), vykonat si své pobožnosti, a nikoliv politicky agitovat (samozřejmě se vzájemně podpořili ve své katolické slovanské identitě). Kněží se ve svých kázáních vyjadřovali nejen k slovanským věrozvěstům, ale také k aktuálním politickým otázkám, které se dotýkaly církve (dozor nad školstvím, liberalismus apod.). Pro vládu však postupně představovala problém už jen skutečnost „slovanské pouti.“ Vídní nebylo po chuti, aby se tak zavdala příležitost k případnému uvědomování si slovanství, natož podpora panslavismu, proto taková pozornost těmto poutím. Zvláště po Rakousko-Uherském vyrovnání Slované v Zemích koruny české pocítili, že jejich historické nároky nebyly císařem brány v potaz.⁹³⁾

Závěrem je možno říci, že samotné cyrilometodějské pouti na Velehradě skutečně neměly být politickou manifestací, ale projevem náboženského kultu. Na druhou stranu vedla setkání Slovanů k podpoře jejich vzájemnosti, a proto Vídeň měla obavu z (možné) politické agitace, a tato obava narůstala, jak narůstala nespokojenost Slovanů s jejich postavením v rámci monarchie. Svým podezíravým až nepřátelským postojem Vídeň potvrdila, že nemá jiné řešení slovanských národnostních zájmů než jejich potlačení. Papež, Svatý stolec sledoval primárně katolické zájmy. Sv. Cyril a Metoděj představovali misionáře z Východu, kteří se podřídili autoritě Říma. Jejich kult byl katolický, a navíc měl podpořit sjednocení východních křesťanů v lůně katolické církve. Nešlo o podporu politických zájmů Slovanů, ale o upevnění jejich katolické víry v boji proti liberalismu, nevěrectví. V důsledku některých liberálních zákonů (zrušení konkordátu, školská otázka) pak vyzněla kázání či proslovy politicky. Jednání Vídně tak často vyznělo nejen protislovansky, ale také proti zájmům katolické církve. Zatímco Habsburská monarchie se rozpadla, národní pouť ke sv. Cyrilu a Metodějovi na Velehrad se koná dosud. Když se ministr kultury Klusák v roce 1985 snažil jubilejní národní pouť označit za „mírovou manifestaci“, byl lidmi vypískán. Pouť tehdy také představovala politickou demonstraci (ve smyslu požadavku náboženské svobody), ale rozhodně se poutníci odmítli stát nástrojem politické moci.

93) Císař František Josef I. (stejně jako jeho nástupce Karel I.) se nikdy nenechal korunovat českým králem, zatímco uherským ano.

PILGRIMAGES TO VELEHRAD IN THE SECOND HALF OF THE 19th CENTURY – RELIGIOUS OR POLITICAL MANIFESTATION?

Velehrad is one of the most important pilgrimage destinations in the Czech Lands. The traditions connect this site with Great-Moravian Velehrad (Welehrad, Weligrad), where the bishop's residence of St. Methodius was to be. Velehrad as known today was founded as a Cistercian monastery in 1205. The monastery was liquidated within the reforms of Josef II in 1784, nevertheless the efforts to restore the monument appeared soon. These endeavours were fulfilled in 1863, i.e. in the year the millennium after Cyril and Methodius' arrival in Great Moravia was celebrated. In the second half of the 19th century the jubilee pilgrimages to Velehrad took place also in 1869 and 1885. The pilgrimage of Slavs to Rome was organised in 1881 as an expression of thanks to the pope Lion XIII for his encyclical entitled *Grande Munus* (1880). These pilgrimages enjoyed the interest not only of pilgrims, but they were strictly monitored by the government in Vienna and the Holy See was also informed about them. Vienna was afraid of the Pan-Slavism, Rome supported Cyril-and Methodius movement as a uniting movement (with the aim to unite Slavs in the Catholic church).

Although the church ascribed primarily the religious nature to those pilgrimages, it is not surprising that they were also of a national character with an implied political hidden sense. The pilgrimages provided excellent opportunities of strengthening the national identity and demonstrating political requirements. What Vienna considered to be undesirable political tendencies was perceived by patriots to be defence of their rights. The Cyril-and-Methodius movement was also associated with the efforts for religious renaissance, in the contrast to the strengthening liberalism, which the church perceived as restricting its rights. It is therefore understandable that the Austrian government was afraid of possible political consequences of Cyril-and-Methodius celebrations and thus the state administration authorities were alert. Naturally, Vienna attached to the Slavonic pilgrimages a greater political importance than that they probably really had.